

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2014

NR 3

2014-08-31

Västgötska boksamlingar

Under flera århundradern har vårt landskap haft många boksamlare. Biskop Brynolf Gerlaksson (död 1505) är den förste som har ett bokägarmärke och därmed också förmodligen ett bibliotek. Tre böcker är funna där man kan identifiera ägarskap till honom och de är förmodligen medtagna från Skara av Magnus Haraldsson (död ca 1560), den siste katolske biskopen, som flydde stiftet och landet 1529.

Under 1800-talet trycktes ett antal kataloger där man kan följa enskilda boksamlingar. Den första stora bokkatalogen är Pehr Thams som utkom 1821 och omfattar 1586 nummer varav många nummer är annat än böcker.

Den store boksamlaren Nils Silfverschiöld utgav en dubblett-katalog 1895 och efter bibliofilen Per Hierta har vi en försäljningskatalog som utkom 1932 (se vidare artikel på s.3). Av

andra storsamlares kataloger kan nämnas Harald Thorsons 1945, (försäld genom Thulin & Olsson antikvariat).

Bibliofilen Gustaf Bernström fick ingen samlad auktionskatalog. Trots att han avled 1966 saluförs än idag hans böcker på Stockholms Auktionsverk.

Bland mer moderna västgötska kataloger kan nämnas Hans Sallanders från 1970 och Jörgen Elgströms från 1981.

Röhsska Konstslojdmuseet har tagit emot stora bokdonationer. Inte minst genom Hjalmar Wijk som 1925 köpte och donerade delar av Per Hiertas samling av franska och italienska 1500-talsband.

Bokbandet ovan är ett Holländskt band i gyllenläderstil från 1733. Röd marokäng med filigran- och punkterade stämplor i horn- och mittarrangemang och som tillhör Konstslojdmuseet.

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Sekr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattmästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-624713
anne.andersson@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-187 42
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjulfsson, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjulfsson.se

Niklas Krantz, Göteborg. 031-44 04 53
b2_gods@hotmail.com

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com
Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljusset@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@vgregion.se

Årsavgift 2014: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/ sambor/ institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och
december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.

Ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Västgötsk sagohjälte som gav folket fred

Skalundahögen. Är detta en stor fridsfurstes grav?

Bortsett från fågelsången rådde fridfull ro kring Skalundahögen. Alldeles som sig bör när det gäller en gravhög över en berömd krigshjälte som själv mest gladdes åt att han gav sitt folk fred och arbetsro under långa tider. Beowulf räknas som engelsk nationalhjälte, men han hörde hemma i Västergötland och egentligen är sagan om honom rena Västgötalitteraturen.

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Ulla Alvermalm, Göteborg
Lars-Erik Hansson, Västra Frölunda
Annelie Lenhult, Lidköping
Dick B. Nyberg, Lycksele
Yvonne & Folke Persson, Karlstad
Eva Svegelius, Fotskäl
Jan Wahn, Mariestad
Christina Wallgren, Lidköping

Den kanske mest berömda sagan från folkvandringstid skrevs ned i England av den tidens anglosaxiska härskarklass. Den kom från trakten av Jylland så mycket av den hjältemodiga dramatiken utspelas i Danmark. Där härjar monstret Grendel och hans lika skräckinjagande mor. De är så fasansfulla att bara Beowulf kan besegra dem.

Efter det vänder Beowulf hem och blir en mycket omtyckt och framgångsrik kung över geaterna, götarna alltså. Sagan anses utspela sig på 500-talet men skrevs ned bortåt 500 år senare, och handlar mycket om fiendskapen mellan geater och sweoner. Detta har förstås gjort svenska historiker lyckliga: Det här är en sann skildring av striderna mellan götar och svear i blivande Sverige på 500-talet.

Segermonument

Inte minst i lärdomens Uppsala sågs Skalundahögen som ett monument över svearnas slutliga seger. För så länge Beowulf levde så vågade svearna inte angripa. Hans rykte var stort och dessutom hade han en stor skara krigare, som slog vakt om freden. Men så dör Beowulf hjältedöden då han besegrar en drake som hotar hans folk. När han väl begravts är det fritt fram för svearna.

Ansåg svearna i alla fall medan vi västgötar förstås såg Beowulf som en i raden av götiska hjältar som gjorde Götaland stort och mäktigt. Allt var som vanligt alltså.

Bortsett från Beowulf. Medan andra härskare främst skryter med sina krigiska framgångar så berömmar sig Beowulf för att ha bringat fred till sitt folk. Själv dödade han sådana som måste dödas, som två monster i ett kärr och en drake, men som kung lyckas han få stopp på de eviga striderna mellan geater och sweoner. Han var en kung man kunnat lita på, försäkrar han, och säkert var han generös mot folk omkring sig.

Samlade guld

För naturligtvis samlar han på sig enorma mängder av guld, bland annat från draken som blir hans död. Mycket gav han bort, men kanske finns där en större förmögenhet begravd med honom i Skalundahögen.

Men framför allt borde Skalundahögen bli en vallfartsort för alla som anser freden viktigast av allt. För där vilar en av de få kungar som hela sitt liv ansträngt sig för att få slut på de eviga krigen och låta folket få leva i en fredlig värld.

Om vi nu kan lita på sagan. Och om det verkligen är så att sagohjälten vilar här. I vilket fall verkar detta vara en historisk plats som finns all anledning att minnas. Dessutom är väl frågan om inte Beowulfssagan är rena Västgötalitteraturen. I så fall den i särklass mest berömda.

Hans Menzing

Ex Bibliotheca Fræmmestadiensis

För ganska exakt 100 år sedan, den 25 oktober 1914, fyllde friherre Per Hierta till Fræmmestad 50 år. Han hyllades med en festskrift med titeln *Ex Bibliotheca Fræmmestadiensis*. Ingen kunde väl då ana att den boksamlande baronen endast hade 10 år kvar i livet. Han avled i en jaktolycka den 23 juli 1924 och begravdes i Fræmmestads kyrka den 29 juli. Därmed gick en av vårt lands främsta boksamlare ur tiden.

Biblioteket behölls på godset till år 1932 då samlingen såldes vid fem auktioner under oktober och november månad. Totalt ropades 1.618 nummer ut. Summan blev totalt 91.145,55 kr. Medelpriset var 57 kronor per bok och i rarietetsavdelningen 77 kronor per bok. Efter auktionerna skrev någon: "Så höga medelpriser torde icke förr ha uppnåtts på någon svensk bokauktion". Priserna var, som vi ser det idag, häpnadsväckande låga. Olof Rudbeck d.ä. *Atland* kostade 2.575 kronor, Dahlberghs *Suecia* 685 kronor och Jesper Swedbergs *Skarabibel* från 1727 endast 45 kronor. Noterbart är att Hierta hade en stor samling med Skaratomyck och nästan samtliga Swedbergsskrifter.

1933 hölls en stor lösöresauktion på Fræmmestad då även en hel del enklare litteratur såldes

Festskriften omfattar 69 sidor och har ett porträtt av jubilaren. På omslaget synes det friherrliga vapnet för Hierta. Boken var initierad av de främsta svenska bokkännarna, boktryckarna och bokbindarna vid denna tid. Hyllningstexten lyder:

Då du nu uppnår din halvsekelsdag, vilja vi undertecknade bringa dig, den framstående bibliofilen, en hjärtlig hälsning och genom utgivandet av denna skrift hugfästa minnet av denna för dig så betydelsefulla dag.

Redan som ung student började du på Uppsala bokauktionskammare samla böcker, och du kan följaktligen nu även fira 30-årsjubileum som bokvän och boksamlare. Vad du under dessa flydda tre decennier åstadkommit i denna egenskap – vi fråse nämligen nu din verksamhet som framgångsrik jordbrukare, kommunalman, järnvägsbyggare, industriman o.s.v. – är högst betydligt, och ditt samlarintresse har sträckt sig över flera områden, vilka i stort sett kunnat sammanfattas under följande fyra rubriker: inkunabler, konstnärliga bokband, äldre skandinaviskt tryck och den för samlare oundgängliga avdelningen bibliografi.

Välkänd är din med så stor sakkunskap sammanbrakta inkunabelsamling, av vilken nu större delen tillhör kung. Biblioteket i Stockholm. Lika högt skattad är den av dig bildade bokbandssamlingen, som jämväl lär komma i offentlig ägo. Båda dessa samlingar, som tillkommit under ett vetenskapligt och systematiskt arbete att sammanföra vad de utomsvenska europeiska kulturstaterna under flydda tider inom ifrågavarande områden åstadkommit mest representativt och typiskt, har du till Sverige infört från den utländska bokmarknaden. Det är därför en glädje veta, att dessa samlingar tack vare ditt samlarnit och enskilda donationer komma offentliga svenska institutioner till godo och sålunda bli för framtiden säkerställda.

Häri genom har också å dina bokhyllor vunnits en välbehövlig platsutvidgning för din exklusiva samling äldre skandinaviskt (svenskt, danskt och isländskt) tryck, som gömmer så många och vackra r.r.r.-saker, särskilt från 1500-talet, en samling som hädanefter torde vara omöjlig att åstadkomma.

Här nedan hava sammanförts några uppsatser, som tid efter annan dels av dig själv dels och av några av dina vänner författats huvudsakligen med anledning av särskilt remarkabla nummer i

biblioteket å Främmestad. Av utrymmesskäl har dock ej kunnat medtagas ditt eget mest utförliga litterära verk: den intressanta artikelserien ”boktryckerikonstens uppfinning och guldålder”, som offentliggjorts i boktryckerikalendern 1902-1906.

Vi sända dig härigenom varma lyckönskningar på din jubileumsdag under förhoppning om fortsatt samverkan på det bokliga området.

Festskriften trycktes i 125 nummerade exemplar, varav 1-20 var på japanskt papper. Nr 1 överlämnades till Per Hierta på Främmestad vid födelsedagen den 25 oktober 1914. Många av exemplaren är bundna av hovbokbindaren Gustaf Hedberg, en av festskriftens undertecknare. På främre pärmen återfinns då också Per Hiertas pärmexlibris: ett sammanflätat PH inom en ring och med friherrlig krona.

En del av Hiertas böcker dyker då och då upp på bokmarknaden. De är lätta att identifiera då han för det mesta

skrivit någon kommentar på försättsbladet.

Inkunabelsamlingen omfattade nära nog 300 volymer men såldes redan 1911 till Doktor Otto Smith i Karlshamn. Denne behöll endast ett fåtal, resten donerade han till Kungliga biblioteket och de kom att utgöra en fjärdedel av bibliotekets inkunabelbestånd.

Bokbandssamlingen med sina sagolika praktband övergick 1915 med grosshandlare Hjalmar Wijks bistånd till Rhösska museet i Göteborg. Den innehöll bland annat italienska och franska praktband från 1500-talet och prov ur drottning Kristinas bibliotek som till större delen skingrats till utlandet.

Per Hierta var alltså född på Främmestad 1864. Han blev student 1883 och fil.kand. 1886. Friherrevärdighet erhöll han vid sin farbroder kaptanen C. G. Hiertas död 1893.

Johnny Hagberg

Signes dagbok berättar om livet förr i Ödenäs

Mamma dog när Signe var tio år och som äldsta dottern fick hon bli lite av mor för lillasyster Tekla, och kanske för två år äldre brodern Johannes också. Inte blev det bättre av att fadern var alltför framgångsrik. Utöver egna gården i Ödenäs var han delägare i två andra gårdar på annat håll, och dessutom ordförande både i det kommunala och kyrkliga samt nämndeman. Barnen tvangs bli vuxna snabbt.

Signes fosterdotter Karin Johansson har insett att Signes dagböcker från 1917 och under större delen av hennes liv har mycket att berätta. För fem år sedan kom en bok, Vid karbidlampans sken, med dagboksanteckningar fram till 1919, och nu får vi fortsätta att läsa om livet i Ödenäs 1920-1922.

Den nya boken heter Med korna i vall, och namnet är väl valt. Vid sidan av hushållet så får Signe och hennes syster Tekla svara för djuren, och korna betar fritt på ängar, vid stränder och i skogen. Det gäller att se till dem och hämta hem dem. Signe verkar trivas ute i naturen, då blommor, texterna upp och känslorna kommer fram. Samma engagemang kommer fram i de otaliga avsnitten om kyrkbesök, predikningar och föreningsmöten. Tekla har lärt sig spela orgel, och psalmsången tas ofta upp i vardagen.

Som de flesta flickor på den här tiden får Signe inte chansen till ordentlig utbildning, men det framgår att hon läser mycket när det blir någon ledig stund. Så hon skriver förbluffande bra, tänk vad hon skulle ha kunnat åstadkomma om hon fått chansen.

Boken ger på ett anspråklöst sätt en bra bild av hur livet kunde vara på en gård i Västergötland för bortåt 100 år sedan. Samtidigt framgår att detta nog är en ovanligt engagerad familj, den tar livlig del av allt som händer, samtidigt som det märks hur oron ständigt finns för egna och andras sjukdomar. Alla händer behövs, det blir säkert besvärligt när någon saknas.

Hans Menzing

Med korna i vall. Signes dagbok 1920, 1921, 1922. Författare: Karin Johansson. Eget förlag: Citrongatan 8C, 441 55 Alingsås. 152 sidor med många gamla bilder.

Björngatan 17 A · 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 · 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER

Måndag – Fredag 13.00 – 18.00
Lördag 10.00 – 13.00

Andra tider efter överenskommelse

TORS DAG
25 SEP
KL 9-16.30

Medeltidsseminarium

SKARA STAD OCH STIFT

Välkommen till ett spännande seminarium på Västergötlands museum. Årets medeltidsseminarium behandlar Skara, staden och stiftet. Vid seminariet kommer arkeologer och historiker att berätta om olika projekt som ger ny kunskap och nya perspektiv på västsvensk medeltid.

UR PROGRAMMET

Projektet StadsGIS – digitaliserad arkeologi i Skara och andra västgötska städer
Henrik Zedig, Länsstyrelsen i Västra Götaland

Kvarteret Venus i Skara – spår av medeltidens biskopar?
Yva Nilsson, Västergötlands museum

Pilgrimsmärken i Skara stift
Kristina Carlsson, Fölkonsult

Skara Domkyrka, arkeologi genom åren
Ragnar Sjögö, Kyrkokonsult

Okända kyrkor i Västergötland – en ny inventering
Christian Lovén, docent Fölkonsult, Stockholm

Liljestenar och medeltidens gravmonument – arkeologiska spår berättar
Anna Nyqvist Thorsson, Vänermuseum

Anmälan: 0511-260 70 eller receptionen@vgmuseum.se senast 15 september 2014.

Deltagaravgift inkl. lunch och kaffe: 200 kr.

OBS! Begränsat antal platser.

Västergötlands
museum

vänermuseet

Västergötlands
förmänsförening
1863

När baronen satt i postluckan. En tidsbild från 1800-talets Lidköping

När den 35-årige snusfabrikören Konrad Lidbom i Lidköping 1878 firade bröllop med friherre Johan Rappes 24-åriga dotter Nathalia upplevdes detta säkert av brudens fader som en mesallians. Nöden hade dock ingen lag, friherren och ryttmästaren i kavalleriets reserv hade 14 barn och partiet bedömdes tydligen som tillräckligt gott. Möjligen fanns det kärlek med i bilden, troligt är det inte.

Den som forskar i snusets historia och tror sig härleda den i folkmun så populära snusarten Rappe från namnet på snusfabrikören Lidboms svärfar, tar dock miste. Ryttnästaren snusade inte utan rökte naturligtvis en mer ståndsmässig cigarr. Snuset heter i själva verket Rapé vilket är spanska och betyder just snus. Nåväl, Lidbom hade av allt att döma goda affärer, hans fabrik hade många anställda och hans salubod i Gamla Rådhuset hade en fast och talrik kundkrets. En Lidbomare, dvs en rejäl pris av Lidboms grova var länge ett begrepp i Lidköping med omgivande landsbygd och den var inte liten. Den kände och omstridde ambassadören m m Carl Lidbom härstammar för övrigt från snusfabrikören.

Vackra stämplat

Ryttnästare Johan Rappe hade 1875 kommit till Lidköping för att bli postmästare efter att dessförinnan gjort lång och trogen tjänst vid Smålands husarer i Eksjö. Därifrån hade han beviljats avsked och den militära pensionen tillsammans med lönen från Kungl Postverket skulle ge honom en god ekonomi. Så hade han räknat ut det. Och goda inkomster var sannerligen nödvändiga, han och hans hustru hade ju en ovanligt stor barnaskara att försörja. Friherrinnan Rappe var född von Platen och uppfödd på överstebostället Lilla Bjurum utanför Skara. Kanske hade hon planerat att i Lidköping komma närmare sina föräldrar för att få ekonomisk hjälp från dem. Bristen på pengar verkar att ha varit familjens stora problem och det var den långtifrån ensam om. En officer utan släktgods och privat förmögenhet fick vända på slantarna och hade han dessutom många barn så tärde de hårt på ekonomin. I 1800-talets Sverige var sådana officerare ingalunda ovanliga och många övergick därför vid mogen ålder till att bli postmästare eller stationsinspektör. Ryttnästare Rappe var alltså ingalunda originell.

Hur baronen upplevde att byta den ståtliga husaruniformen mot den mindre eleganta postuniformen vet man inte. Inte heller hans känslor när han lämnade befälet över sin skvadron för att i stället bli chef över bara två man, en postexpeditör och ett postbiträde. Sannolikt fann han sig i sitt öde; hur som helst är frimärksstämplat från baronens tid idag mycket uppskattade i filatelistkretsar, de är vackert centrerade och eftersökta samlarobjekt.

Ont om ståndsmässigt umgänge

Postkontoret i Lidköping låg på 1800-talet i hörnet av Södra

Kyrkogatan och Hamngatan och dagligen skickades därifrån lantbrevbärare och postkärror åt olika håll. Härifrån sändes naturligtvis också post och eftersom postkontoret hade generösa öppettider kan man förmoda att postmästaren hade en hel del att bestyra. Men även han hade fritid och en stor del av denna tycks friherre Rappe ha använt till att leta efter ståndsmässigt umgänge. Sådant hade han svårt att hitta i 1800-talets Lidköping, som var tätt befolkat av spannmålshandlare, köpmän och hantverkare men led allvarlig brist på grevar och baroner. För moderna människor verkar tidens ståndsskrankor och klasskillnader främmande och svåra att förstå. Men för 100 år sedan var samhället genompjyrt av sådant tänkande och baronen Rappe var naturligtvis ett barn av sin tid.

En som postmästaren försökte att komma på vänskaplig fot med var överstelöjtnanten Petter Silfverskiöld, som ägde Björksäter i Råda. Han var dock arg och grälsjuk varför deras samvaro i toddyns och punschens tecken ofta slutade i ovänskap.

Baron Rappe övergick i stället till att jaga bekanta vid stationen och utanför hotellen. De gamla tagen från officersmässarna satt i och han hade alltid tid och lust till en repetitionsövning bland skålar och pokaler. Då och då hade han turen att träffa på någon gammal god vän som var på resande fot och då erbjöd baronen gärna sitt sällskap. Han tycks ha varit en spirituell och trevlig herre, även om många klagade på att han svor så förskräckligt. Men det var säkert en yrkessjukdom, ådragen i det militära. Han beskrivs i övrigt som en ståtlig man med skarpa drag, lång näsa, stora knävelborrar och stor underläpp; han verkar vara urtypen för gammaldags kavalleriofficerare, sådana som Albert Engström så elakt och träffsäkert karikerat.

Smörgås och sup för 25 öre

I Lidköping tycks det framförallt ha varit tre ställen som baron Rappe besökte. Det var Hotell Lidköping, senare kallat Stadt, Stadsträdgården och Hotell Svea. Det senare tycks ha varit favoritstället och låg där Särnmarkshuset breder ut sig idag. Det var en mycket populär krog, man kunde där äta smörgåsbord med så mycket brännvin man orkade dricka för en krona och 25 öre. Var man inte stadd vid kassa kunde kanske källarmästare Karlssons smörgåsbricka med varmrätt för 50 öre räcka; här ingick dock bara två supar brännvin.

Ofta försökte den gode postmästaren bli bjuden, hittade han ingen bekant kunde han ändå gå till Svea men nöjde sig då med en sk Aftavardssmörgås. Den bestod av en kaka mjukt bröd med smör och saltkött och i priset, 25 öre, ingick också en stor sup. Resandeströmmen genom Lidköping var dock strid så sällan behövde baronen sakna sällskap.

I det borgerliga sällskapslivet i Lidköping tycks baronen deltagit mycket sporadiskt. Han ledde naturligtvis som gammal militär övningar i skarpskyttekåren och hedrade tillsammans med sina dansanta döttrar kårens balar med sin närvaro. Teaterföreställningar och Oscarsbalar bevistade han ibland, dock utan större entusiasm. Det småstadsmässiga, lantliga umgängessättet tycks ibland ha misshagat honom och han betraktades nog av Lidköpingsborna som fisförnäm och högfärdig och kanske hade de rätt. Någon djupare social kontakt kom aldrig till stånd, uppfostran, tradition och intressen förhindrade detta

Mellanspel som postmästare i Skara

Friherrinnan Rappe var en fin och behaglig människa som fick slita hårt för att se till att det fanns mat och kläder till alla barnen.

En del var visserligen redan utflugna men många fanns kvar i hemmet och skulle ha utbildning eller hemgift. En utväg kom baronen på när postmästarsysslan i Skara blev ledig. Han sökte och fick den. Nu kunde sönerna börja läroverket utan fördyrande inackorderingar och kanske kunde baronen i stiftsstadens själv hoppas på ett mera ståndsmässigt umgänge. I början gick allt bra och en bekant som träffade baronen i Skara och frågade hur han trivdes fick svaret: - Alldeles utmärkt, det är fan så skönt att ha kommit ifrån de djävla sillstryparna i Brackköping. Här finns det lärt folk och en biskop som man kan umgås med...

Emellertid ledsnade baron R appe efter några år på Skara och flyttade tillbaka till Lidköping. På frågan hur han trivdes i Lidköping svarade han nu: - Alldeles utmärkt, här kan man andas och träffa glada människor. Det var förbannat skönt att komma bort från den unkna sakristian i Skara.

Militär tradition

Postmästare R appe hann i Lidköping sätta vackra stämplor på de första Oscarsfrimärkena innan han 1887 lämnade detta livet för gott, 65 år gammal. Barnen försvann från Lidköping och spreds över världen. Det gällde även dottern, snusfabrikör Lidboms fru. Hon hade i trettioårsåldern blivit änka men gift om sig med en glad värmlänning, som först var bokhållare vid snusfabriken men senare upphöjdes till disponent. Han hette Johan Lagerlöf och hade en syster som hette Selma. Kanske var systemen bjuden till bröllopet och då höll hon nog ett vackert tal till brudparet. Tyvärr missköttes snusfabriken och dess produkter råkade i vanrykte. Johan Lagerlöf tvingades gå i konkurs och emigrera till USA med hustru och barn.

Flera av baronens söner fortsatte släktens militära traditioner, störst framgång av dem hade Curt Wilhelm R appe. Han hade redan som pojke namn om sig som säker skytt och det berättas att han fick två kronor av grosshandlare Schoug, stans rikaste köpman, för att i Ågårdsskogen snabbt och smärtfritt skjuta hans älsklingshund Vakt. Hunden led av ålderdomssvagheter och dog efter ett välriktat skott. Skyttens militära karriär kan möjligen sägas ha startats i Ågårdsskogen för att sedan fortsätta och sluta i Boden, där Curt Wilhelm R appe var med om att bygga upp fästningen och vara dess kommandant med generalsrang. Dessförinnan hade han länge tjänstgjort i Östersund, där han som den förste svenske militären insåg skidornas betydelse i krig. Hans var förtjänsten att den svenska armén blev utrustad med skidor och otaliga är väl de stackars beväringar som förbannat kronans otypliga och bakhala exemplar när de hasat mot skidlöparmärket eller spåret sig fram mot en låtsad fiende. Då har de nog haft svårt att rättvist uppskatta Curt Wilhelm R appes insats i militärhistorien.

Men vetenskapen om att svensk militär skidlopp är ett påfund av en gammal Lidköpingsbo bör kunna roa de kommuninvånare som glider fram i de välpreparerade motionsspåren i R åda på moderna, lätta och välvallade plastskidor.

Tore Hartung

Birger Sjöberg

- fantasi om en vänerlandspoet

Små gröna lyktor och blommor i en korg,
vid ett vackert torg
i staden Vänersborg,
lyste mot rönnar vid grinden till ett hus
Gav åt kvällen rymd och ljus
I doft ifrån tågverk och tjärfat vid en bod,
där poeten stod
full av ädelmod,
spirade grönskan som vävde hans idyll
Skir som en gardin av tyll

I ett vårligt vemod såg han Frida vandra
bort mot vida slätter och bergsilhuett,
behagande vacker och leende kokett
Drömmande om månen i ett spanskt Alhambra,
tog små nätta steg i en fransk menuett
till toner från stadens stråkkvartett

Borta vid Vargön, där bergen stupar brant,
tyckte han sig grant
se en amarant
väva en måne av guld och diamant
över klintens mörka kant
Månskenet glänste i Vänerns blåa våg,
ett ljus som Sjöberg såg
med poeters håg
Det tände en fackla som aldrig kan ta slut,
en eld som aldrig brinner ut

Intet kan fördölja hans celesta gåvor,
inte ens hans tvivel och självvironi,
inte hans pansar av låtsad parodi
Intet kan förringa hans divina håvor,
känslighet för ordens och strofens magi
med stjärnljus och kärlek dätuti

Bugande björkar har format en portal
till en liten dal
med en lövad sal
Vinden från Väneren är lugnande och sval
till lindring för poetens kval
Fridas lugna värld bjuder in till svärmeri,
till en nostalgi,
till ett frieri
Sobert och drömskt går en ärans musketör,
söker ord i en parlör

Dalbons vida vatten med en krans av öar,
broderade, beströdda av silvervitt ljus,
besjungna av tallar och dyningarnas brus
För rosenprydda visor ifrån sagans sjöar
skulle Frida falla som föhnvind vid brant,
sänd av en lyrisk adorant

Hell dig, sköna drottning, löd Lydellska sången
Hell dig Vänerdrottning och hell våra berg,
hell våra stränder och uddens blåa färg
Hell dig, Birger Sjöberg, ja så hälsar mången
med ett tack från vågor på Vänerlands hav
för allt det vackra som du gav

Arne Appelqvist
www.vanerland-dikter.se

”Hemlig” boksamlare och stordonator

Hjalmar Wijk

Röhsska museet i Göteborg förvaltar en unik bokskatt med över 1000 volymer. En betydande del av bokbeståndet utgörs av friherre Per Hiertas boksamling som köptes in och donerades till Röhsska konstsöjdmuseet redan år 1915 av industrimannen och politikern Hjalmar Wijk. Boksamlingen består bland annat av franska, engelska och italienska bokband från 1500-talet och 1600-talet. I samlingen finns även drottning Kristinas egna privata böcker från 1600-talet. Ett exemplar är rikt dekorerat med kvartscirkelformade solfjäderornament och med drottningens pärmexlibris i mitten: den kungliga kronan över vasakärven som mer liknar palmkvistar.

Ett av samlingens äldsta objekt utgörs av två sammanbundna handskrifter från 1300-talet; Biskop Isidor av Sevilleas *Synonyma* och en serie levnadsregler på latin av en anonym författare. Handskrifterna är inbundna i en bokpåse av läder från början av 1400-talet.

I samlingen finns även ett kalvskinnband från 1514; *Plinius d.ä., Naturalis historiae*, Paris, Nicolaus de Pratis. Ett annat intressant band i skinn med hål för knytband och inpressat ekollonmotiv är Churrerus, Chaspar, *Historiae germanorum*, Köln, 1525. I samlingen finns även ett fint exempel av ett italienskt renässansband från 1518 i röd marokäng med guldtryck och repknutsdekor. Bandet

Caroline och Olof d.y. Wijk

innehåller del 1-10 av det omfattande verket Roms historia från stadens grundläggning, *Ab urbe condita* av Livius Titus.

I samlingen finns också en romersk tidebönsbok, *Breviarium romanum* tryckt i Lyon 1548, i brunt kalvskinn med namnet på ägarinnan i guldtryck på omslaget, Madalena. Troligen var hon en nunna. Tidebönen var en del av tidegården, den katolska kyrkans dagliga bönestunder, som förrättades i bestämd ordning på fastställda tider.

Fadern en av de rikaste i Sverige

Vem var då denna givmilde bibliofil och donator? Hjalmar Wijk föddes den 10 mars 1877 i Stockholm. Han var son till den omåttligt välbärgade grosshandlaren och politikern Olof Wijk d.y. (1833–1901) och Caroline Wijk (1846–1918), född Dickson. Hjalmar hade verkligen turen att födas in i en privilegierad familj. Familjens förmögenhet hade i början av 1900-talet antagit ansenliga proportioner genom export av järn, trä och ull och import av socker, kaffe, tobak och bomull.

Hjalmars far Olof, d.y. tackade nej till erbjudandet att bli statsminister och var en av Sveriges rikaste män. Oscar II och familjen Wijk var mycket goda vänner. De träffades ibland på sommarnöjet i Marstrand eller i det pampiga Wijkska huset vid Lilla Torget i Göteborg. Fadern blev, som en av få vid den här tiden, adlad av Oscar II.

Katastrofen

Den unge Hjalmar ägnade sig helst åt läsning och samlade på vackra bokband. Han började studera botanik i Uppsala. Hjalmar var särskilt intresserad av murgörna. Äldste sonen Olof, den utåtriktade och praktiske, var av tradition utsedd att bli familjens överhuvud. Men plötsligt ändrades allt. Storebror Olof blev biten av en råtta och dog oväntat av blodförgiftning. Hjalmar Wijks akademiska bana blev kort. Han publicerade endast ett vetenskapligt arbete: *En studie i botanik - om västsvenska murgönearter*.

Botanist blir styrelseproffs

Den tystlåtna Hjalmar fick axla rollen som familjens överhuvud. Botaniken byttes ut mot företagsledning av familjefirman med dess norrländska sågverksdomäner, andelar i Bergslagsbanan och exportverksamhet. Övrig tid ägnades åt styrelsearbete i Röhsska museet och Botaniska trädgården, Göteborgs högskola och konserthus, Svenska Naturskyddsföreningen, Trollhätte kanal och vattenverk och Göteborgs och Bohusläns fornminnesförening, m.fl. Under åren 1906–1914 var Hjalmar Wijk ledamot av andra kammaren och tjänstgjorde bland annat i stats-, banko- och särskilda utskottet. Från 1918 till 1921 var han ledamot av första kammaren där bevillningsutskottet och försvarsberedningen blev hans speciella områden. År 1915–1919 var han ledamot av stadsfullmäktige i Göteborg.

Hjalmar Wijk var anspråkslös person med breda kunskaper inom den ovanliga kombinationen natur, ekonomi och humaniora. Han reciterade gärna *Illiaden* på grekiska, ett av hans favoritstycken var kung Priamos klagan över sonen Hectors död.

Wijkska museet?

Röhsska museets utformning och innehåll; bokbandssamlingen, kinasamlingen och samlingen av japonica kan till stor del tillskrivas Hjalmar Wijk. Hans betydelse för museet både som inspiratör och donator kan inte överskattas. Hade inte Röhsska museet hetat Röhsska skulle namnet Wijkska museet ha varit passande. Kombinationen Wijk och museets första chef Axel Nilsson var särskilt

Caroline Wijk

lyckad. Prins Eugen, tidig medlem i Röhsska konstslöjdmuseets vänförening, utbrast vid ett tillfälle: "Vad vore Axel Nilsson utan Hjalmar Wijk och vad vore Hjalmar Wijk utan Axel Nilsson?"

Anonym donator

Hjalmar Wijk donerade hela livet och även efter sin död, betydande summor anonymt, ensam, eller tillsammans med sin mor Caroline Wijk. Genom personliga intressen i kombination med stora donationer kom de att styra uppbyggnaden av museets första samlingar. Det var också deras förtjänst att Göteborgs högskola tidigt satsade på en lärostol för östasiatiska språk och kulturer (idag Institutionen för språk och litteraturer).

Även Göteborgs Konstmuseums samlingar har påverkats av familjen Wijk. Hjalmar Wijk donerade Edvard Munchs "Vampyren" och Carl Wilhelmssons "Gårdens dotter" och över tusen andra konstverk till Göteborgs Konstmuseum.

Första innehavaren av den Wijkska medaljen

Medaljen Hjalmar Wijk blev den första att bära är instiftad som ett erkännande av hans gärning till Röhsska museets fromma. Medaljen är gjuten i svartpatinerad brons och bär på framsidan Hjalmar Wijks porträtt i relief och har på baksidan följande inskrift: År 1950 ägnades Hjalmar Wijk denna medalj avsedd att givas åt museets främjare som tecken av erkänsla. Hjalmar Wijks exemplar har dessutom ingraverat: *Fervido a Fundatione Fautori* – med betydelsen: "Åt den nitiske främjaren sedan grundläggningen". Hjalmar Wijk dog den 13 januari 1965. Hjalmar Wijk var en god representant för det göteborgska frisinnet och en gentleman av den riktigt gamla sorten. Han brukade avsluta sina brev med "Frid på dig".

Modern och stordonatorn Caroline Wijk

Caroline Wijk föddes 1846 i London. Caroline Wijk uppfostrades i en anda av socialt kristet engagemang. Hennes föräldrar var kusinerna James J:son Dickson och Eleonore född Willerding på Överås. Dickson var en av landets mäktigaste släkter och en av många göteborgska köpmannasläkter från Skottland. Slakten hade en lång tradition av donatorskap. Oscar Dickson bekostade till största delen Nordenskiölds fem arktiska expeditioner 1868–76, likaså Vegaexpeditionen 1878–80 samt Nordenskiölds andra färd till Grönland 1883.

Hon beskrivs av samtiden som intelligent, förnäm och en nobel

personlighet. Caroline Wijk var intresserad av riksdagsfrågor, särskilt av social eller kulturell art. Hon hade ett frikostigt sinnelag mot nödlidande och hjälpsökande som ofta hjälptes i tygthet.

"Grande Dame" i gifvandets svåra konst

Efter makens och den äldste sonens död nådde Caroline Wijks frikostighet en omfattning som ger henne en särställning bland Göteborgs donatorer. Sorgen över sin äldste son resulterade exempelvis i 700 000 kronor till ett nytt konserthus i Göteborg. Caroline Wijk kallas i pressen "Grande Dame i gifvandets ingalunda lätta konst".

Och hon fortsatte att ösa donationer ur sin förmögenhet på ett sällan skådat sätt. Till de lyckligt utvalda hörde bland andra KFUM-KFUK, Kvinnligakontoristförbundets sommarhem, Stiftelsen Caroline Wijks Sjuksköterskehem, Kristliga Föreningen av unga män, Frälsningsarméns slumverksamhet och James Dicksons stiftelse i Örgryte. Också arbetarna vid familjens egna industrier och sågverk erhöi medel. Olof och Caroline Wijks fond skulle med ett grundkapital av nära 2 miljoner kronor användas till "allmännyttiga, kulturella eller välgörande ändamål".

Wijkska villan i Göteborg

Sorgen över en älskad son

Caroline Wijk bekostade statyn "Vingarna" av Carl Milles, ursprungligen på Bastionsplatsen. Skulpturen föreställer en ung man med uppsträckta armar som tar tag i en stor fågel som för att lyfta mot högre rymder. För Caroline symboliserade skulpturen en älskad och saknad son. Hon ville inte att verket skulle invigas med sedvanlig pompa och ståt utan önskade att det skulle avtäckas under diskreta former. Statyn invigdes därför tidigt en morgon inför en liten skara utan allmänhetens vetskap.

Ritwa Herjulfsdotter

Bert Moberg
Antikvariat

Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.
Sökservice av böcker.
Köper böcker, större boksamlingar
samt gamla svenska bykort.
Korrekt bärdering

Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet: månd-fred 13-18, lörd 10-13

Göteborgsfisken fick egen kyrka

När nya fiskhallen i Göteborg stod klar 1874 så fnissades det, om man inte rentav protesterade så smått mot att en hall för fiskförsäljning mest av allt liknade en gotisk kyrka. Men folkhumorn hämtade sig snabbt. Namnet var givet: Feskekôrka, och idag kan nog ingen tänka sig Göteborg utan sin mest originella byggnad.

Och de originella byggnaderna var många i slutet av 1800-talet. Feskekôrka ritades av arkitekten Victor von Gegerfelt som faktiskt bland annat studerat norska stavkyrkor. Men göteborgarna borde ha varit vana. Redan på 1850-talet byggde Adolf Edelsvärd ett stiligt stationshus och banhall i nygotik. Detta var i järnvägarnas barndom och kanske hade centralen hamnat på bättre plats om man vetat vilken betydelse den skulle få.

Viktiga år

I boken *Arkitekter & fasader. Göteborg 1850 – 1920* gör Gunilla Linder Bjur en faktarik genomgång av stadens utveckling under dessa viktiga 70 år, presenterar elva av arkitekterna som skapade den nya stadsbilden och ger förklaringar till varför det ser ut som det gör. Allt till härliga bilder av Krister Engström, plus en del gamla ritningar, målningar och fotografier.

Inte minst lockar de otaliga närbilderna på spännande detaljer som en flanör lätt missar. Här lyfts de fram och märkliga bilder förklaras. Och historierna är ofta både spännande och överraskande.

Bra bilder

Detta är på många sätt en omvälvande tid då stadens folkmängd ökar från 25 000 till 200 000 och börjar växa ut från den gamla kärnan. Bilderna är genomgående mycket bra och professorn i bland annat arkitekturens kulturhistoria, Gunilla Linde Bjur, klarar att ge mängder av information om människor, hus och stadsdelar utan att det blir krångligt och svårläst.

Hans Menzing

Arkitekter & fasader. Göteborg 1850 – 1920. Text: Gunilla Linde Bjur. Foto: Krister Engström. Utgivare: Balkong förlag. Drygt 250 sidor i stort format med ett myller av härliga bilder.

Antikvariat Tranan
Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
Tel. 0325-768 46

Viskafors som vi minns det

Viskafors som det var

AGNETA TJÄDER

Viskafors presenteras i en välskriven bok av Agneta Tjäder.

Det var tiden då allt i Viskafors och Rydboholm kretsade kring Bolaget. Få hade telefon, färre hade sett TV men man såg Tarzanfilmer och skrattade åt Kalle Anka på Konserthuset där det kostade 1:25 om man nöjde sig med träbänkarna. Det är bara 60 år sedan, men bygden har förändrats mycket sedan dess.

Journalisten Agneta Tjäder växte upp i Viskafors och det är utifrån sina egna minnen hon beskriver bygden i boken *Viskafors som det var*. Fast hon går förstås längre tillbaka när det gäller bygdens industrihistoria som startade långt före Rydboholmsbolaget. Men även på bolagets tid var detta länge en främmande värld där barnarbete var vanligt men då bolaget också tog ansvar med en pensions- och understöds-kassa för de anställda redan 1867, 16 år innan riksdagen kom fram till ett sådant beslut.

Det fanns också fri sjukvård, tillgång till egen sjuksköterska och ett för den tiden, 1906, mycket modernt ålderdomshem, allmänt kallat Bracka. Boken innehåller mängder av intressant äldre information, men mest handlar det om egna och andras minnen från en tid för inte så länge sedan.

Just det personliga greppet med egna minnen gör boken lockande att läsa och till detta kommer mängder av gamla fina bilder. Vi får en bra bild av vardagen med utedassen och kakelugnarna, badlivet vid Boxholm och semesterhemmet i Varberg. Allt välskrivet och välredigerat,

Hans Menzing

Viskafors som det var. Författare: Agneta Tjäder. Utgivare: Tjäder & Tjäder AB, Ulricehamn. 130 sidor med många bilder.

FLOBY ANTIKVARIAT
Öppet : söndagar 13-19 (hela året)
Tfn 0515 40940, 40773

Jubileumsbok

Tänk i tid

Jubileumsboken omfattar 238 s. med Johnny Hagberg som redaktör. Här är en lista på bokens författare och deras ämnen:

- *Från järnålder till medeltid – spår av ett religionsmöte för 1000 år sedan.* Maria Vretemark
- *Skara stifts första biskopar* Lars-Göran Lönnemark
- *Biskopar och biskopssäten – några nedslag i 1000-talets svenska kyrkohistoria.* Bertil Nilsson
- *"Se också din rättrogna sonhustru Erina"* Karl-Erik Tysk
- *En kvinna klädd i solen. Marianska reflektioner vid ett millennieskifte.* Markus Hagberg
- *Spår av pilgrimsfärd – Perspektiv på vallfart med anknytning till medeltidens Skara stift.* Stina Fallberg Sundmark
- *Strukturförändringar i Skara stift under 1000 år.* Gösta Mellberg
- *Skara stift – ett grönlöst gränsländ.* Bengt Wadensjö
- *Biskoparna i Skara och rörelser i tiden 1875–1935.* Oloph Bexell
- *Gudstjänst i Skara stift.* Boel Hössjer Sundman
- *Skara stift och Svenska kyrkans mission – några perspektiv.* Märta Bodin
- *Ett nytt Tyskland på brittisk mark: Birger Forells arbete bland krigsfångar 1944–1948.* Johan Sundeen
- *Kvinnor från ett årtusende.* Elisabet Håstrand Lönnemark
- *Framtiden tillhör tron, inte övertygelsen.* Stefan Eklund

Priset bli ett Jubileumspris. Endast 100 kr!!

Intresserad av Exlibris?

Varför inte bli medlem i Svenska Exlibrisföreningen?
Medlemskap för 2014 kostar 225 kronor
Plusgiro 33 45 82-4

Äntligen! En bok om nyttan av historia och hur användandet av historia ger oss möjligheten att se oss själva i ett större sammanhang. Historia är en förlängning av vårt minne som hjälper oss nutidsupptagna ögonblicksmänniskor att strukturera tankarna till en sammanhängande helhet.

Författaren Sten Rentzhog vill visa hur det historiska perspektivet kan hjälpa oss att hantera vår livssituation, ge ett rikare liv och förbättra tankeförmågan men vill även ge alla dem som är intresserade av eller arbetar med historia en idémässig grund för sin verksamhet.

Historien omger oss ständigt. Landskapet vi befinner oss i återspeglar generationers liv och arbete, det mesta präglas av tidigare strävanden och framtidstro, precis som vi strävar och tror på något för framtiden. Vi styrs av långsiktigt framvuxna strukturer. Att vi befinner oss i landet Sverige och talar svenska beror på våra förfäders liv, förhoppningar, framgångar och motgångar. På samma sätt formas våra individuella liv. Ramarna har ofta satts flera generationer tillbaka. Somliga ärver, andra inte. Men det är inte bara förmögenheter som går i arv. Gamla åsikter och värderingar går också ofta i arv och även om de leder till någon yngre släktings revolt så är ju denna individ styrd av det han eller hon revolterar emot. Historien har oss onekligen i sitt grepp.

Sten Rentzhog skriver särskilt initierat om vårt behov av gemenskap. Han menar att känslan av att det finns något speciellt med ens släkt, arbetsplats, landskap eller land är en viktig del av ens jag. Utan kontakten med vår historia skulle vi tappa all den erfarenhet som tidigare generationer byggt upp. Det är historien och den långsiktiga identiteten som gör vår hembygd intressant. De berättelser som berättas i hemmen skapar självbild och historia mer än skolböckerna, enligt Rentzhog.

Vinnarna är landskap och städer som konsekvent berättat sin historia och förknippas med kulturarv; Paris, Rom, Dalarna eller Gotland. De som inte varit lika konsekventa i sin framtoning blir lätt omsprungna av de gamla inarbetade resmålen. Ju mer likriktad tillvaron ter sig desto mer värdesätter besökaren det särpräglade, platserna med en egen identitet. Lockelsen blir större ju mer som finns att berätta. Det gäller också hemkänslan där vi bor. Ju mer vi kan om vår hembygd desto större blir lusten att vara kvar eller flytta dit.

Författaren menar att vi i Sverige inte vårdat vår gemensamma historia på det sätt vi borde ha gjort. Han anser rent av att vi har försökt fly det förflutna. Sverige beskrivs ju idag som världens mest internationaliserade land på grund av att vi lever i ett mångkulturellt land. Men ju mer kunskap om historien som förenar invånarna i ett land desto större borde förmågan att trivas tillsammans vara, och det har ingenting att göra med var man är född eller uppvuxen. Man kan ha flera nationella identiteter. Att ingå i flera nationella gemenskaper kan till och med vara en fördel. Rentzhog jämför med äldre tiders svenskamerikaner. De värdesatte aldrig sitt svenska kulturarv så högt som när de kom till USA, samtidigt som de strävade efter att bli amerikaner. Oavsett hur vi ser på historiska svenska händelser som till exempel strejken i Ådalen 1932 eller Karl XII och hans krig så fungerar de som gemensamma referenspunkter i det offentliga samtalet. Rentzhog menar att bristen på svensk identitet och kunskaper i svensk historia kan vara ett hinder för en framgångsrik integration. Författaren föreslår att vi ser på det förflutna som en oändlig parallell verklighet med vårt nu, en verklighet som ständigt påverkar vår tillvaro. I tankarna kan vi gå in i denna parallella värld och utforska den för att hämta erfarenheter och inspiration och inte minst lära oss att förstå oss själva och berika våra liv. Kunskaper om historia låter oss känna det förflutnas osynliga kraft som genomsyrar allt i vår tillvaro och hjälper oss att förstå oss själva.

Ritwa Herjulfsson

Sten Rentzhog: *Tänk i tid. Se framåt genom att blicka bakåt*, 2014. Carlsson bokförlag.

Erik Andersson bar byn till graven

Stjärnebo, byn som försvann skildras i text och bilder.

Erik bar byn till graven. Han såg byn dö ut och fick vara med att bära en stor del av invånarna till graven. 1935 var Erik 20 år och då bodde 38 personer på åtta ställen i Stjärnebo. Alla hade mjölkkor och i vart fall sex gårdar hade åtminstone en häst. Det var många munnar att mätta.

Sedan försvann de en efter en och till sist var det Erik Andersson kvar. Nu är även han borta, men innan dess hann han i rader av pratstunder med Lars Josefsson berätta om livet i byn förr. Lars, som visserligen bor i Sävedalen men som växte upp i närheten av Stjärnebo, har även haft tillgång en mycket omfattande dagbok skriven av en granne till Erik Andersson, Karl Frits Johansson på Stöva, trots namnet kanske den största av gårdarna.

Minnena kvar

Stjärnebo ligger nära Ambjörnarp i Tranemo kommun. Utvecklingen där var som på så många andra håll. Längre blomstrade det med affärer i Ambjörnarp, det fanns rentav både bank och järnvägsstation. Nu finns bara minnena kvar.

Lars Josefsson har verkligen gett sig tid att tränga under ytan, och då visar sig den stillsamma byn vara fylld av oväntade förhållanden. Inte minst när det gäller släktskap och äktenskap. Detta är en tid då man ännu kunde tala om oäktingar, och det var riktigt illa att kallas så, men för oss är det dubbelmoralen som lyser mest. Lars Josefsson har nämligen varit ofin nog att räkna på fingrarna och kommit fram till att tiden mellan bröllopet och första barnets födelse ibland bara handlar om veckor.

Dansskatt

Lite komiskt blir det också idag att läsa om den enorma debatt som förekom kring bygdens populära dansbana, sådana ansågs syndiga och borde förbjudas. När det inte gick försökte kommunen tjäna pengar på synden. Den lokala nöjesskatten fastställdes till 20 procent, men efter överklagande och nytt möte prutas det till tio. Detta var på kommunalstämmornas tid så alla röstberättigade fick komma, och beslutet fattades med 128 röster mot 3.

Böcker om livet förr blir gärna olidligt nostalgiska, men här slås det direkt fast att det verkligen inte var bättre förr. Bokens berättare, Erik Andersson var bara sex år när hans pappa dog. Ett halvår senare födde mamma sitt sjätte barn. Det är klart att det inte blev något överflöd i den familjen.

Skönt i moll

Boken innehåller mängder av information om livet förr. Så fanns det de som snålade och sparade på alla sätt men som vid sin död visade sig ha en mindre förmögenhet. Beskrivningarna är ärliga och inte alltid helt positiva.

Boken innehåller också rader av gamla bilder, men framför allt nytagna härliga bilder av Håkan Berg. Precis som texten undviker de det glättat förskönade. Visst är bilderna vackra, men det är en bister vardagsskönhet i moll. Resultatet är en bok som är en njutning att ta del av, men ändå känns ärlig i sin skildring av livet i en helt vanlig by för 100 år sedan.

Hans Menzing

Byn som försvann. Text: Lars Josefsson. Foto: Håkan Berg. Förlag: Eget, Magnusvägen 18, 433 62 Sävedalen. Cirka 220 sidor med ett myller av bilder.

Fiddarens Antikhandel
Säljer Köper Värderar Böcker Antikviteter
www.antikvariattiddaren.se

Mariestadsågen 2
540 16 TIMMERSDALA
Hemadress: Katorp 4
Mats Bergström
Bokhandlare
kakelmats@elia.com

0706 747574 0511-81248
Oppet: mån-hörd

Ögonvittne skildrar 1850-talets Lidköping

Vid mitten av artonhundratalet anlände många resenärer till Lidköping. Vägen till Norge gick över Lidköping och många kom därför till staden med kanalbåtar eller diligens. Kanske övernattade många också och det gjorde även seklets kungligheter som under årliga resor till Norge, unionslandet, gärna tog natthärbärge på herresäten i Lidköpingsbygden. När järnvägarna med stambanorna byggdes kom Lidköping att ligga bortom allfarvägarna och förlorade sin roll både som viktig handelsstad och resmål.

Få resenärer har lämnat ögonvittnesskildringar från Lidköping för 150 år sedan, men en som heter Hjalmar Ekeroth har gjort det och han ger ingen positiv bild av staden. Om Ekeroth vet man tyvärr inte så mycket, men han har i Lidköpings Tidning från 1902 skildrat ett säkerligen kortvarigt besök i staden omkring 1850. Om de raka gatorna och de välhållna husen berättar han inget, inte heller om den livaktiga byggnadsverksamheten efter 1849 års brand. I stället uppehåller han sig vid de obekväma skjutskärrorna som han kanske själv provat för att komma till staden. Visserligen fanns det diligenser, flera i veckan kommer och går till både Göteborg och Stockholm, men Ekeroth klagar över att de är dyra och svåra att få plats på.

Ekeroth är även missnöjd med de noggranna kontroller och visitationer som stadens egna tullare utsätter resande för. Detta på grund av att Magistraten ville förhindra att varor smugglades in och därmed konkurrerade med det handelsmonopol som stadens köpmän hade. Han finner det också märkligt att borgmästaren och rådmännen bestämt mått och vikt för de produkter som salufördes av olika hantverkare. Sålunda berättar han om bestämmelser som utfärdats för bröd, kött och dricka, innehållande minutiösa föreskrifter rörande varors vikt, pris och kvalitet. Brödet skulle t ex vara välsmakande och ej underviktigt. Bröt bagaren mot de reglerna fick han böta tre riksdaler och 16 skilling, vilken summa fördubblades vid varje överträdelse. Liknande bestämmelser gällde för slaktare och bryggare. Ekeroth förvånar sig över och kritiserar detta förmyndarskap, som han tycker är unikt för Sverige. Svenskar som lever 2010 imponeras däremot av att en lokal Konsumentombudsman

redan var uppfunnen.

En annan byråkratisk bestämmelse berättar Ekeroth om. Det gäller handhavandet av eld. Det var inte tillåtet att röka på gator och allmänna platser. Det var likaså förbjudet att ha öppen eld efter mörkrets inbrott och att elda i bakugnar flera dagar i rad, ugnen skulle kallna mellan baken. Stadens invånare tvingades också delta i nattliga patruller för att upptäcka brott mot eldningsförbud. Förmögna borgare kunde dock leja ersättare. Han nämner inget om den förödande brand, som lagt nästan hela Gamla staden i aska, men verkar förstå Lidköpingsbornas rädsla för eldsvådor. Han klagar ändå över nattpatrullernas sätt att på nätterna högljutt ropa ut varje jämn timme.

Kort redogör Ekeroth för nöjesutbudet. Det verkar ha varit magert, de drygt 2000 invånarna kunde besöka Traungs salonger för att njuta av den repertoar som resande teatersällskap bjöd på eller gå till Kägelbanesalongen för att se på något som kallades Cosmorama och som sannolikt var en typ av Laterna Magica.

Ekeroth verkar ha varit en riktig gnällspik, inte mycket i Lidköping faller honom på läppen. Hade han besökt staden på en marknadsdag hade han säkert fått ett mer positivt intryck. Då, särskilt på den stora höstmaknaden, fördubblades stadens befolkning och gycklare, cirkusartister, exotiska djur och försäljare av allt mellan himmel och jord samlades i staden..

Tore Hartung

Artikeln bygger på en artikel av Folke Hörling, *Genom kikaren* från 1986.

Störst på Västgötlitteratur, Vätternböcker, Göta Kanal och Folke Dahlberg

Antikvariat Wetter, Göran Midman

Tunnbindaregränd 1 A, 544 30 Hjo

goran.midman@hjomail.se

0503-655895, 072-7414209

www.bokborsen.se

Svea rikets vagga?

Kinnekulle. Kanske en verklig Svea rikets vagga. Foto: Hans Menzing

På en av de sista sidorna i sina två nya böcker lanserar Bengt Råsled begreppet Kinnekullehypotesen, här skall man hitta embryona till det blivande Sverige. Glädjande nog lyfter han där fram Kinnekulles stora bidrag till kyrkokonsten, liljestenarna föddes säkert här även om vi inte vet riktigt varför de höggs.

Bengt Råsled har rötter i Lidköpingsbygden och har i tidigare böcker skildrat Västgötabygdens tidigaste historia med starka drag av den debatt som på 80-talet förekom om Svea rikets vagga. De två nya böckerna fortsätter i samma stil och mycket känner en trogen läsare igen. Men det kan ju vara lite roligt ändå med tanke på att det senaste stora verket om Sveriges historia, det med Dick Harrison som huvudredaktör, bara snuddar vid de här ämnena eftersom författarna anser att det är omöjligt att avgöra vad i de gamla berättelserna som verkligen går att lita på. Vilka av de gamla kungarna som verkligen levat.

Största gravhögen

Mycket här går alltså att känna igen från böcker av bl a Verner Lindblom och Carl Otto Fast, men deras skrifter är nog svåra att hitta idag så en repris kan säkert vara motiverad.

Med sin Lidköpingsbakgrund ägnar Råsled förstås mycket utrymme åt Skalandahögen, kanske Sveriges största gravhög och av många förknippad med den klassiska Beowulfagan. Där är Råsled lite försiktig även om han senare till och med lyfter fram jätten i Vänersnäs som en möjlig men osannolik förebild. Däremot har ju andra tidigare direkt påstått att sagohjälten skulle ligga begravd där. Liksom allt fler historiker verkar enas om att berättelsen handlar om västgötar, kanske på 500-talet.

Råsled utgår också från Fast och andra tidiga författare som ansåg sig se att mycket av landskapet där händelserna i den isländska Eddan utspelas skulle finnas i trakterna kring Göta älv. Och så lyfter han förstås fram dem som menar att bilderna på Sparlösastenen är från 600-talet, eller kanske ännu äldre, men trots det fyllda av kristen symbolik. Kristendomen, kanske i sin grekisk ortodoxa form, skulle ha nått hit tidigt.

Kinnekullehypotes

Så fortsätter han och skildrar mycket av västgötsk historia i gränslandet till sagorna, man får själv välja om man vill tro på det eller inte.

Denna gång har Bengt Råsled satsat på två snyggt inbundna band som säkert kan locka till läsning. Däremot saknas en redigerare av texten. Nu vimlar det av upprepningar som lätt kunnat rensas ut.

Det verkligt nya i böckerna är att Råsled utvidgar den gamla Götlandshypotesen, eller snarare komprimerar den, till en Kinnekullehypotes. Dessvärre utvecklas den inte, men där finns de fantastiska liljestenarna med. Bysans får oftast äran för denna konst men det handlar ju helt klart om kyrkokonst skapad i bygderna kring Kinnekulle vid tiden när Sverige växer fram. Skönt att Kinnekulle äntligen får äran.

Hans Menzing

Landet söder om Vänern. Del 1. Landet Vädermark. Beowulfs swiorice. Del 2. Författare: Bengt Råsled. Förlag: Atremi. Första boken är på 138 sidor och den andra omfattar 248. Båda med mängder av bilder.

Antikvariat Asken

25.000 böcker i butik
10.000 böcker på www.bokborsen.se

Stockholmsvägen 30, Mariestad
0501-14373, 0739-446013
Öppet fre 13-18, lör 10-13

Lerums skolor under 200 år

1842 fick vi lag på att det skulle finnas en obligatorisk folkskola, men det kunde räcka med halvtidsläsning. Folkskolan var avsedd för bönders och arbetares barn, fint folk undervisade sina barn i hemmet, och bönder och arbetare var inte alltid så förtjusta i att ungarna satt i skolan när de behövdes hemma.

Inte minst i Västergötland var halvtidsläsningen vanlig. I Älvsborgslän nöjde sig mer än 70 procent av barnen (eller snarare deras föräldrar) med halvtidsskola medan 60 procent gjorde detsamma i Skaraborg. I Norrbotten handlade det bara om 17 procent.

Mot bakgrunden av senare års ständiga debatter om faran med psalmsånger i samband med skolavslutningar i kyrkan kan det också vara intressant att notera att kyrkoherde länge var självskrivaren som ordförande i skolstyrelsen. Först 1956 upphörde kyrkans inflytande över skolan och ända till 1951 måste folkskollärarna vara medlemmar i Svenska kyrkan.

I boken om skolans utveckling i Lerums socken berättar Folke Kellhede inledningsvis om skolans utveckling i stort innan han övergår till en faktarik och inträngande skildring av skolorna och skolverksamheten i Lerum. Där finns också en rad personliga berättelser om hur skolan och skoltiden upplevdes. Allt välskrivet och illustrerat med massor av gamla bilder.

Hans Menzing

Från sandbänk till dator. Skolans utveckling under 200 år i Lerums socken. Författare: Folke Kellhede. Utgivare: Lerums Bygdgille. 175 sidor.

Värva en ny medlem – meddela oss namn och adress (skicka en email till sven-olof.ask@tele2.se eller meddela via brev Box 325, 532 24 Skara), så skickar vi ett välkommen till den nye medlemmen.
Som tack får Du därefter kostnadsfritt vår senaste bok!

När ett klosterbesök kunde ge dödsstraff

På försommaren 1452 drog en rad av Kristina Laurensdotters släktingar till Varnhems kloster för att där hylla kung Kristian som kommit till Västergötland med sin invasionsarmé av tyska legoknektar. Detta var förstås ett förräderi mot kung Karl som nyss tvingats lämna Västergötland. Kanske var detta skälet till att Kristinas make Magnus inte red till Varnhem utan höll sig hemma på Horshaga utanför Skara.

Detta var en tid då man ständigt riskerade att göra fel. Officiellt ingick Sverige i union med Danmark och Norge, men tidvis hade vi svenskar i styret. Rekordhållare i att ha makten i Sverige hade Karl Knutsson Bonde, riksföreståndare och ibland rentav kung. Mot honom stod just nu danske kung Kristian (den första i motsats till sonsonen Kristian Tyrann som plågade oss senare), och denna sommar hade Kristian övertaget.

Brände kyrkor

Krigen handlade då främst om att härja i varandras länder, bränna städer, gårdar och kyrkor (Skara domkyrka var extra populär), och båda sidor var lika illa. Skarabygden var extra illa utsatt eftersom båda sidor förstås gärna ville ta makten över Axevalla hus. Året innan Kristina gifte sig hösten 1435 så kom Engelbrekts trupper och försökte inta borgen. Den gången var de inte nära Horshaga, men när de återkom 1436 verkar de ha strukit förbi, men Horshaga klarade sig.

Kristina var dotter till riksrådet och riddaren Laurens Ulfsson till Sundby hus och tillhörde den förnåma Aspenässläkten som verkar vara ingift i de flesta fina familjer på den här tiden. Hon giftes bort med en son till riddaren och riksrådet Gustav Magnusson som bland annat ägde Horshaga. Gustav Magnusson var dessutom lagman i Västergötland och hans son Magnus blev tidigt häradsövding i Källands härad. Förmodligen var det tänkt att han skulle bli lika framgångsrik som pappa, vilken spelade en viktig roll även på rikspanet.

Dömdes till döden

Men Magnus verkar ha levt tillbakadraget, och kanske var det

var lika bra i dessa tider. Hans äldste bror Bengt däremot, som var biskop i Skara, liksom flera andra nära släktingar deltog i hyllningarnas av Kristian i Varnhem 1452. Men kung Karl kom tillbaka nästa år och nio av dem som hyllat Kristian dömdes till döden och förlust av egendom. Några, däribland biskop Bengt, flydde till Danmark, och innan dess var han klok nog att skänka släktgården Horshaga till biskopsstolen, så att inte kungen kom åt den.

Att avrätta biskopar var dock inget man gjorde i första taget, det vållade problem med katolska kyrkan och när Kristian lyckades bli vald till kung i februari 1457 kunde Bengt återfå sitt ämbete. Och gården. Även flera andra som flytt undan dödsdomarna belönades av nye kungen.

Horshaga. Livet på Horshaga utanför Skara blev inte alltid så fridfullt.

Så höll det på. 1469 brändes Axevalla ned av bygdens bönder och naturligtvis drabbades mängder av gårdar och städer. I en lunta på nästan 950 sidor beskriver Agneta Conradi Mattsson Kristina Laurensdotter av Aspenäsätten som centrum i den egna släktkretsen (Som spindeln i nätet heter boken utgiven av Föreningen för Västgötalitteratur).

Visst skulle man tro att Kristina Laurensdotter skulle få en fridfull tillvaro på landet utanför småstaden Skara på makens släktgård Horshaga, men i boken verkar det nästan ha varit oavbrutna blodiga oroligheter. 1457 blev maken Magnus Gustavsson sjuk, skrev sitt testamente och avled nog kort efteråt. Katarina lämnades ensam med tre döttrar i en orolig värld. Men tyvärr, om kvinnor på den här tiden berättar källorna praktiskt taget inget. Hon verkar dock ha bott kvar på Horshaga och ännu tio år efter makens död gjorde hon gårdsaffärer.

Berättelsen om Katarina Laurensdotter finns alltså i en maffig släktbok, Som spindeln i nätet, där man får veta massor om de ledande släkterna i Västergötland i en verkligt dramatisk tid. En lång rad släkttavlor hjälper läsaren att orientera sig och boken vänder sig säkert i första hand till släktforskare, men här finns också massor av spännande lokalhistoria att hämta. Långt ifrån bara om Skarabygden, även om jag förstås fastnade för just det.

Hans Menzing

Som spindeln i nätet. Katarina Laurensdotter av Aspenäsätten centrum i sin egen släktkrets. Författare: Agneta Conradi Mattsson. Förlag: Föreningen för Västgötalitteratur. Antal sidor: 942 med 237 släkttavlor. Pris endast 280 kr.

Vilken succé för vår egen historiska tidning!

Skaffa en egen prenumeration på *Mimers brunn* - arkeologi etnologi & historia i Västra Götaland

Helårsprenumeration 250,- (6 nr)

Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286

texta namn och adress. För info: vatteljuset@telia.com eller tel. 0512/205 19

Ung göteborgare dog i boerkriget

Nils Harald Nyqvist var äventyrslysten som så många andra ungdomar. Dessutom var det ont om jobb hemma i Göteborg. Så han gav sig ut i världen innan han ens fyllt 20. Via en fullriggare hamnade han i Sydafrika där han pröva de på både guldgruva och diamantrivning. Han arbetar också på ett sjukhus och på ett vårdshus. Det berättar hans egna brev i slutet på 1800-talet.

Slutet på historien berättar hans mor i ett brev till Svensk-norska konsulatet i Johannesburg där hon ber om kvarlåtenskapen efter sin son som 28 år gammal stupat i Skandinaviska kårens försvar mot britterna av Schlozneck 11 december 1899. Han hade alltså gått med i boerkriget och föll här tillsammans med fyra andra göteborgare i en strid som var en katastrof för Skandinavienkåren, men en seger för boerna.

Mördande eld

Kåren bestod av 113 man, majoriteten av dem svenskar, och de drabbades av krigets kaos. De hamnade i utsatta ställningar framför fronten och utsattes för mördande brittisk kanoneld. 43 stupade eller sårade svårt. En minnessten hyllar de fallna, och det gjorde också boerna.

I ett av sina sista brev berättar Nils Harald om att en arbetskamrat begett sig iväg för att ansluta till de brittiska trupperna och han själv funderat på saken men inte funnit det lösningsfullt. Vår för han istället valde boerna får vi aldrig veta, men på den tiden hade de stora sympatier som fria människor som ville slippa det brittiska oket. Att boerna själva förtryckte ursprungsfolket i Sydafrika verkar man inte ha tänkt på.

Sophies brev

Det är Lars-Olof Lööf som i senaste numret av årsskriften Göteborg förr och nu berättar om Nils Haralds, Sveriges och Göteborgs kontakter med boerna vid tiden för boerkriget, bland annat utifrån bevarade brev.

Även Marie Hjalmarsson Engelke har botaniserat i gamla brev, i det här fallet författarinnan Sophie Elkans brev. Sophie är väl idag mest känd för sin vänskap med Selma Lagerlöf och sin roman om John Hall. Om Selma får man inget veta, men det kan bero på att hon fick chansen att rensa i vännens efterlämnade brev. Däremot berättar breven mycket om arbetet med boken om Hall, en gång rik ägare av Gunnebo.

Här kan man också läsa om kvarnar, fiskförsäljning och sanitära reformer. Allt mycket faktarikt och utförligt. Dessutom finns där en fantastisk Göteborgsbibliografi över vad som skrevs 2009 – 2010.

Hans Menzing

Göteborg förr och nu. Redaktion: Lars-Olof Lööf, Marie Björk och Kjell Nelson. Utgivare: Göteborgs Hembygdsförbunds skriftserie XXXV - 2014. 190 sidor om bl a Delsjön i människans tjänst, Peter III Ekman, en handelsman i tiden och Sophie Elkans liv genom breven.

Antikvariatet i SKÖVDE

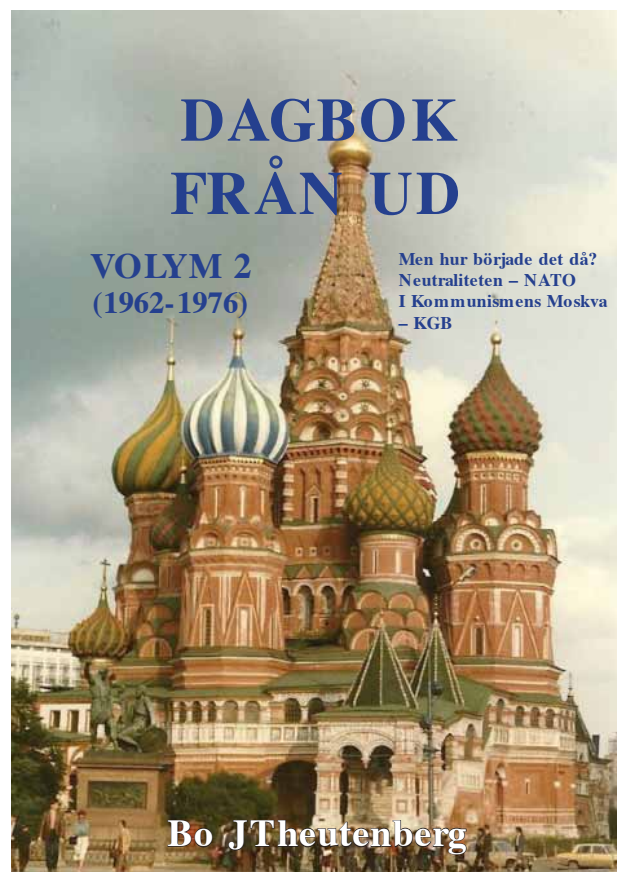
Döbelns Gata 1

Säljer beg.

BÖCKER och SERIETIDNINGAR

Öppet ons-, tors- och fredagar 13.00 - 17.00

Spännande nutidshistoria

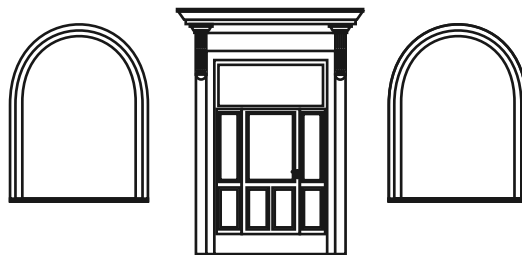

Bo J Theutenberg, född i Trollhättan 1942, tjänstgjorde både i UD och i Försvaret från början av 1960-talet till slutet av 1980-talet. Deltog under sin tid som UD:s Folkkrättsakkunnige 1976-1987 i många dramatiska händelseförlopp. Under sin tid i UD och Försvaret förde han kontinuerlig dagbok. Del två av denna dagbok är nu utgiven.

Beställning: intlaw@telia.com

MATS REHNSTRÖM

Rara böcker, bibliografi & handskrifter

ANMÄL DIG FÖR ANTIKVARIATETS NYHETS BREV

- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:

rehnstroem@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:

www.matsrehnstroem.se

Något om biskoparna Adalvard och Osmund

Den äldsta historien för det 1000-åriga Skarastiftet innehåller självklart osäkerheter, men den kan hängas upp på några personer som vi vet har levat och verkat i våra bygder. Många av dem var främlingar men de gjorde stora insatser för att stabilisera kyrkans och landets situation och organisation. Efter Thurgots, den förste biskopen, död 1030 kom enligt biskopslängden engelsmannen Sigfrid tillbaka, han som döpte Olof Skötkonung. Det berättas att Sigfrid då hade med sig en systerson, Osmund. Han skulle senare komma tillbaka till Västergötland.

Hamburg-Bremen var den tidens ärkebiskopssäte. Dit reste Osmund för att studera och prästvigas. Där träffade han bland andra Adalvard, som först var kanik och sedan blev dekan (en slags domprost) för domkapitlet. Kraftfull ärkebiskop vid denna tid var Adalbert. Vad vi förstår gjorde Adalbert allt han kunde för missionen i Norden. Han beslöt att skicka Adalvard till kung Emund den Slemme i Gamla Uppsala (en oäkta son till Olof Skötkonung) med uppdrag att få honom vänligt stämd till kristendomen och till Hamburg-Bremens kyrkliga maktanspråk. Där träffade han på Osmund.

Osmund i Gamla Uppsala

Osmund hade nämligen blivit nekad biskopsvigning både av Adalbert i Bremen och självaste påven i Rom, antagligen för att han hade planer på att göra sig själv till ärkebiskop av Norden. Kung Emund, som inte hade något emot att kyrkans makt kom honom närmare, tänkte att han nog kunde utnyttja Osmund och hade skickat honom till Gnesen i Polen, där han blivit biskopsvigd. När nu Adalvard stötte på honom i Uppsala såg han till sin förvåning att Osmund lät en korsbärare gå framför sig på dåtida ärkebiskopsvis – ett tecken på en värdighet han inte hade enligt Hamburg-Bremen. Han får därför i Adam av Bremens historiska krönika invektiv som huvudlös och landsstrykare.

Adalvard insåg att i Uppsala var han inte välkommen. Han gav sig iväg ”glad över att ha befunnits värdig att lida smälek för Jesu namns skull”. Han for till Västergötland och mötte kungen Stenkil, som var vänligt inställd till kristen tro och som såg till att han togs om hand av den danske kungen Sven Estridssons före detta fru Drottning Gunhild. Hon bodde i Gudhem. Härifrån reste Adalvard, som av Adam av Bremen beskrivs som ”ödmjuk, gästfri och i övrigt en förträfflig västgöte (!)”, hem till Bremen med rika gåvor från drottningen till ärkebiskopen.

Adalvard sänds till Skara

Kung Emund hade insett att det var för tidigt att ”starta eget”. Han lyckades i alla fall få Osmund att bli biskop i Västergötland efter Sigfrid och det var han hela 1050-talet. Emund dog och därmed förändrades tiderna. Ärkebiskopen i Bremen sände då två biskopliga personer med samma namn till vårt land, Adalvard den äldre till Skara och Adalvard den yngre till Uppsala/Sigtuna. Osmund fann för gott att ge sig av till England och gick i kloster i staden Ely, där man än idag kan se hans gravsten i katedralen. På stenen står ”Osmund från Sverige dog i Herrens år 1067”. Hans främsta insats var att han beslöt att biskopssätet skulle flyttas från Husaby till Skara, som av hävd var västgötarnas kult- tings- och marknadsplats. Där skulle domkyrkan byggas.

Adalvard dog 1064 och var alltså bara biskop i Skara i fyra år, men han satte ett mäktigt avtryck. Han var den som enligt den rimmade biskopskrönikan från 1400-talet ”lade först grundval under Vår Frus domkyrka/ Han blev död och ligger i Skara/ och sägs fullkomlig i helighet vara”. Var och en som idag går ner i domkyrkans krypta ser en av Adalwards domkyrkas murar

sträcka sig snett ut över golvet.

Många av dessa fantastiska kyrko- och katedralbyggnationer skapade sägner som berättats i århundraden. Om Skara berättas att en jätte lovade bygga domkyrkan men att han fordrade Adalwards huvud som lön. Jätten sa att om Adalvard visste hans namn när bygget stod klart skulle han få behålla huvudet. Adalvard gick med på det. När han en dag gick i skogen på Billingen hörde han en sång: ”Vyss, vyss barnet mitt/ rätt nu kommer far din, Piblak/ hem med biskopens huvud”. Det var jättens fru som sjöng för sitt barn och gav Adalvard det namn han behövde. Domkyrkan byggdes och Adalvard fick behålla huvudet.

Adalvard gjorde gott

Adalvard var en god människa och han trivdes bland västgötarna. Han missionerade även Värmland och Dalsland, som kom att höra till Skara stift fram till 1580. Det var Vänern som band samman och att Läckö var en av de viktigaste biskopsborgarna är lätt att förstå. Adalvard blev till och med kallad på av norske kungen Harald Hårdråde för att lösa en bannlyst rövare från osalighet. Det sägs att kungen visade sin tacksamhet genom att ge Adalvard så mycket pengar att han kunde köpa 300 slavar fria.

När han dog 1064 blev han ansedd närmast som ett helgon. En text från 1200-talet säger att han blev begravd i Sankta Marias domkyrka, som han grundlagt, och ”thaer liggæer han u Gudz fridhi oc hælghrae mannae”. Där ligger han i Guds och helgonens frid. På dödsbädden besöktes han av Adalvard den yngre från Uppsala, som också begravde honom.

I hans grav, som finns i den nutida domkyrkans krypta, lade man ner en 64 mm hög kalk. Den återfanns på 1700-talet och är Nordens äldsta hantverksföremål. Kalken är prästens främsta symbol och hänvisar till uppdraget att förvalta och utdela sakramenten. En ”begravningskalk” lades alltså ner i Adalwards grav för att symboliskt påminna Kristus vid uppståndelsen om vem han var. Runt kuppen står ”Adalwardus peccator” (Adalvard syndaren), säkert efter hans eget önskemål för att visa att han, som vi alla, är syndare helt och hållet beroende av Guds nåd och kärlek genom Jesus Kristus.

Anders Alberius

Vilket yrke skall jag välja?

Sven Evert Nilssons vandringsår

Som museiman sysslar jag mycket med den otryckta litteraturen. Den är mycket stor och kan vara väl så värdefull som den tryckta. Nätet ger oss stora möjligheter att lägga ut sådana skrifter. Många har redan lagts ut. Fler kommer att läggas ut i framtiden, men väldigt många kommer med all säkerhet att finnas enbart i arkiven. Man bör dock åtminstone tala om, att de finns, och nu skall jag uppmärksamma en författare till otryckta böcker. Han ger oss en mycket värdefull tidsspegel från den tid, då det rådde brist på arbetskraft men inte på arbetstillfällen.

Till vilket yrke passar jag bäst? Vem kan besvara den frågan utan att pröva sig fram? Sven Evert Nilsson (född 1929) var nyfiken på arbetslivet och har en enastående förmåga att skaffa sig vänner och bekanta. Följden blev att han var vad man då kallade "hoppjerka" innan han hade hittat den bransch som blev hans.

En bred tidskrönika

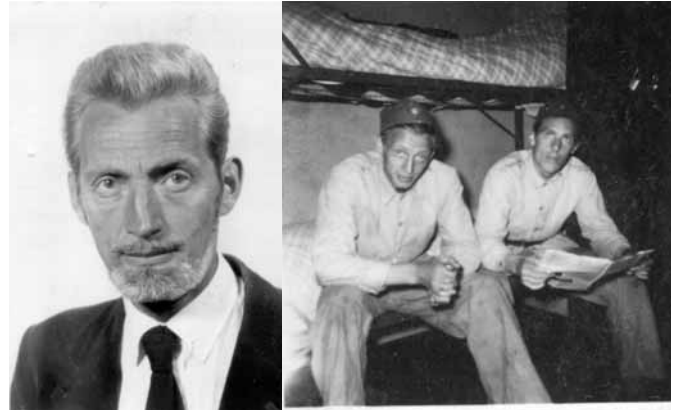
Om sitt sökande efter rätt yrke skriver han i andra delen av sina minnesanteckningar från sin levnad: *Sven Evert Nilsson: Vandringsår: Minnen, Skröror, Reflektioner 1944-1952*, (Göteborg 2012, 46 rikt illustrerade sidor). Dessa minnen föreligger som mångfaldigt manuskript med infällda illustrationer och har inte blivit tryckt. Minnesanteckningarna är dock tillgängliga i Mölndals Stadsmuseum och Mölndals Hembygdsmuseum. Sven Evert Nilsson föddes 1929 i Mölndal. Minnesanteckningarna ger en bred tidskrönika från Mölndal, Göteborg och hela Västsverige. Sökandet efter rätt arbete började genast efter folkskolan.

Lädervarubranschen skildras

Dagen efter skolavslutningen började Sven Evert som springpojke i Mölndals Järnhandel i Götaforsliden. Det som slår en sentida läsare är, att springpojken inte bara skulle cykla med smärre och lättare varor utan även körde tunga lass av cementsäckar, armeringsjärn och stångjärn, och att dessa lass kördes även långa sträckor. I järnhandeln blev han dock inte kvar särskilt länge. "Tiderna var ju såna att man kunde säga upp sig, sluta och börja från den ena dagen till den andra, vilket jag också gjorde!" Nästa anhalt på vägen blev "Victor Andréns Lädervarufabrik" i Mölndal. (Firman borde snarare kallas verkstad än fabrik.) Under sina vandringsår skulle Sven Evert gång på gång både komma och gå inom denna bransch, och Victor Andréns Lädervarufabrik blev en återkommande arbetsgivare för honom. Vi får därför en ingående och sakkunnig beskrivning av denna bransch, som här i Sverige är närmast utdöd. I Mölndal fanns många väskfabriker. (Företagen tillverkade huvudsakligen väskor.) Branschen är rikt speglad i Mölndals Hembygdsförenings industrimuseum i Götaforsliden.

Svenska Amerika Linjen och Svenska Lloyd

Det säger sig självt, att allehanda kortvariga anställningar inte ger upphov till långa eller ingående skildringar, men väskindustrin får en ingående redogörelse och likaså Svenska Amerika Linjen. Som så många andra pojkar och unga män drömde Sven Evert om att åka över till USA med detta rederis fartyg. Sven Evert gjorde tre resor tur och retur till New York och tillbaka. Här började han sin bana som säljare: "I New York kunde man köpa kaffe, cigaretter och nymodigheten kulspetspennor, produkter som gick bra att sälja i Mölndal. Kaffet var ju ransonerat vid den här tiden."

Sven Evert var dock inte färdig med sjömanslivet. I ett senare skede arbetade han för rederiet Svenska Lloyd, som ägnade sig åt passagerartrafik mellan Göteborg och London. Sven Evert ägnade sig åt att köpa upp kinesiskt porslin och andra antikviteter i London. Dem kunde han med god förtjänst sälja i Göteborg. Andra ombordanställda gjorde på samma sätt. Dessutom smugglade Sven Evert kaffe och tobak tillsammans med en kamrat. Detta gjorde de utan några som helst samvetsbetänkligheter. Tullbestämmelser har sedan urminnes tider av oss svenskar betraktats som godtyckliga och oberättigade ingrepp i rätten att driva handel. Hur man än vrider och vänder på saken, kommer man nog inte ifrån att bestämmelserna är både godtyckliga och oberättigade. Man har därför med gott samvete ägnat sig åt smuggling.

Härlig militärtjänst

Under det hårda arbetet för brödfödan betraktade man militärtjänsten med helt andra ögon än vad som senare blev fallet: "Det var härligt att nu kunna leva helt ansvarslöst, mat, kläder, husrum, lata dagar och ibland heta nätter! Fest på hotell Svea varje tionde avlöningsdag. På lördagar och söndagar under sommaren, bad, dans och lajbans på Östra Stranden och med dans på kvällarna i Folkets Park!" ... "En kategori av rekryterna lämnade aldrig kasernerna frivilligt. Det var de s.k. 'pärepojkar', besuttna bondpojkar från södra Halland som under nästan slavliknande förhållanden arbetade på sina fäders gårdar." Sven Evert gjorde lumpen 1950-1951 i Halmstad, som var en turiststad och sommarstad. "Sommartid invaderades Östra Stranden och Tylösand av unga vackra flickor från det närliggande Småland". Sven Evert skildrar militärlivet mer förföriskt än en sentida resebyråman skildrar sina resmål. Tiderna har förändrats! Sven Evert har dock – givetvis – ett och annat att berätta även om själva militärtjänsten.

Nordbakels i Götaforsliden

Säg mig den fröjd som varar! I juli 1950 drabbades Sven Evert av skördeuppehåll. Alla rekryter skickades hem till skördearbete. Sven Evert tog tillfällig anställning hos Nordbakels längst upp i Götaforsliden i Mölndal. Här tillverkades bagerifett, som de stackars engelsmännen använde i stället för margarin. Den, som börjar läsa Sven Everts krönika, blir snabbt fångad av omväxlingen och den trevliga berättelsen. Mer kommer i en tredje del. Sven Evert har mycket att berätta.

Lars Gahrn

Marschen "Ex libris" av Ingemar Badman

"Ex libris" är en oväntad titel på en marsch, men militärmusik kan användas i många sammanhang. Som ett exempel på detta skall jag skriva några rader om denna marsch från 1988.

Lars C Stolt kom med uppslaget

Militärmusikhistorikern Lars C Stolt var en av grundarna vid Militärmusiksamfundets tillkomst år 1965. Dessutom var han verksam inom Svenska Exlibrisföreningen, där han så småningom blev ordförande. Hans exlibrissamling ingår nu i Kungliga biblioteket. (Ett exlibris är ett bokägarmärke med bild och ägarens namn. Det klistras in i boken, vanligtvis på främre pärmens insida.)

Ingemar Badman komponerade

Lars C Stolt tyckte, att det kunde vara lämpligt med en exlibris-marsch. Han bad sin gode vän, militärmusikern, kompositören och dirigenten vid hemvärnets musikkår, Jönköping-Huskvarna, Ingemar Badman att komponera en sådan marsch. Badman komponerade marschen 1988, och den blev hans opus 33. Marschen tillägnades den internationella exlibrisfederationen FISAE, det vill säga Fédération Internationale des Sociétés d'Amateurs d'Exlibris. Den uruppfördes den 1 september 1990 i Mönchengladbach i Tyskland vid den 23:e internationella exlibriskongressen. Mar-

schen spelades vid avslutningsmiddagen, alltså inte i samband med vare sig inmarsch eller utmarsch. Den tjänstgjorde helt enkelt som taffelmusik och spelades av en underhållningsorkester.

På skiva sedan 1993

Ingemar Badman är själv inte boksamlare, och han saknar eget exlibris, men han tyckte, att uppdraget var trevligt och hedrande, och därför skrev han denna marsch. Själva ämnet har inte påverkat innehållet, och hur skulle det ha kunnat det? Marschen är en vanlig marsch, ovanlig endast i den bemärkelsen, att den är ovanligt bra. Huruvida FISAE har spelat marschen fler gånger, vet varken Stolt eller Badman. Däremot har Hemvärnets musikkår, Jönköping-Huskvarna, spelat den. Den inspelades 1992 och gavs ut på en cd-skiva året därpå tillsammans med 21 andra marscher. Nu kan vem som helst lyssna till exlibrismarschen utan hjälp av någon militärmusikkår.

Använd detta musikstycke

Svenska Exlibrisföreningen, Föreningen för Västgötalitteratur, Föreningen för Värmlandslitteratur och andra sådana sällskap har här ett utmärkt musikstycke till sina sammankomster. Marschen är alltför bra för att få vara oanvänd.

Läs vidare och lyssna

Exlibrismarschen finns på cd-skivan "Kungarop: Svenska marschpärlor, Hemvärnets Musikkår, Jönköping-Huskvarna, dirigent: Ingemar Badman, Marcia Macd 117, Militärmusiksamfundet 1993. Text: Lars C Stolt."

Hemvärnets musikkår, Jönköping-Huskvarna, har gett ut många andra cd-skivor, alla av stort värde. Jag rekommenderar dem på det varmaste. Särskilt under mörka och regniga höstkvällar behöver man uppiggande musik. Sådan finns i rikt mått på dessa skivor. Både Ingemar Badman och Lars C Stolt har bidragit med muntliga uppgifter till denna lilla artikel, och jag vill framföra ett varmt tack till dem bägge.

Lars Gahrn

Mamma visade upp ett stenhårt argument

Gunnurs sten på Leksbergs kyrkogård berättar kanske om en mors kamp för sonens rätt att ärva.

Den sonen kunde inte Olof Nacke svära sig fri från. I tusen år har det stått hugget i sten utanför Leksbergs kyrka att Torkel är son till Olof Nacke. Stenen är rest av Gunnur, mamma till Torkel, men inte Olofs fru, som på detta stenhårda sätt försöker se till att sonen får sin rätt.

Den äldsta västgötalitteraturen, våra runstenar är oftast resta av män som hyllar fäder eller söner för krigiska bedrifter eller andra stordåd. Men Gunnur (som idag skulle skriva sitt namn Gunvor) i Leksberg berättar om andra bedrifter som den inblandade mannen kanske inte ville skulle basuneras ut över socknen. För förmodligen var han gift med någon annan än Gunnur, som kanske var tjänsteflicka på Olofs gård i Leksberg kring tusentalet. Nu var Gunnur förstås inte ute för att skryta om att hon hade barn med Olof Nacke. Nej, det handlade om arvsrätt. Olof var rik och lite av hans överflöd borde gå till denne son med Gunnur. Det tyckte hon, och det kämpade hon för.

Många gårdar

Nu skall väl i sanningens namn sägas att vi inget vet om Olofs och Gunnurs relationer, men hade de varit gifta eller nära släkt hade det förstås stått på stenen. Olof Nacke var säkert ett kap, för på en annan sten som hittats vid Hindsberg i Leksberg talas det om Olof och femton gårdar. En stor del av stenen saknas så texten går bara att läsa delvis, och där verkar också finnas en förbannelse knuten till Gaut, som möjligen är ett av Odens många namn. Om det inte handlar om någon släkting som också gör anspråk på arvet.

Leksbergsboken citerar en mycket lärd och fantasifull runforskarare, H Jungner, som spekulerar kring att det egentligen var Olofs fru som var rik och fört alla gårdarna till boet. Så hennes familj var inte alls road av att denna frilloson skulle få ärva hennes

egendom. Men Jungner drömmer också om att på den del av runstenen som saknade skulle Oloferkänna sin son med Gunnur, och att en förbannelse skulle drabba den som inte respekterade hans önskan att även denna son skulle få vara med att ärva.

Leksbergs kyrkan kan visa upp andra spännande stenar också, som konstnärliga liljestenar.

Tungt dokument

Men detta är bara gissningar. Däremot verkar det mycket troligt att Gunnur var en mamma utan familjens stöd när hon slogs för sin son. Det verkar rentav som om hon lejt en kringströvande norsk stenhuggare att hugga runstenen. Det finns språkliga finesser som tyder på detta, sägs det.

Kanske fick Torkel ärva, runstenar var bokstavligen tunga dokument beträffande ägorätt och arv på den tiden. I vilket fall är det en historisk ironi att vi inte vet namnen på Olof Nacks andra barn, som säkert var rika, mäktiga och ansedda i bygden. Vi känner bara till sonen Torkel, och detta tack vare hans tuffa mamma som förmodligen ställde till skandal när hon reste sin runsten.

Hans Menzing

Sedan ett par år tillbaka driver jag - på det nu så populära sättet - en blogg med adressen <http://boksamlarenigoteborg.blogspot.com>

Däri blandas inlägg om samlande av Göteborgslitteratur med skrivelser, som har sin utgångspunkt i olika aspekter på göteborgsk lokalhistoria. Mestadels är fokus på det skrivna om Göteborg och om de personer som skrev. Inget ämne är för litet eller till synes ointressant för att undgå mitt nagelfarande. Jag skriver för mitt eget höga nöjes skull men sidan har efter hand fått glädjande många läsare.

Jan Westin

Bok & Bibliotek

GÖTEBORG BOOK FAIR

Bok- och biblioteksmässan hålls på Svenska mässan i Göteborg den 25-28 september. Vår monter är liksom tidigare placerad i antikvariatsdelen av mässan, med monternummer B10:61. Skara Stiftshistoriska sällskap och Västergötlands fornminnesförening har i år monter E04:11.

Mässans öppettider för fackbesökare är torsdag 9-18, fredag 9-14. Då är entrépriset 240:- och 90:- för ungdomar (7-19 år). Allmänhetens tider är fredag 14-19, lördag 9-18 samt söndag 9-17. Entrépris 180:- Ungdomar 7-19 år har entrépris 60:-.

Happy hour söndag kl 9-10, 15-17, vilket innebär 130:- i entrékostnad.

OBS! Våra medlemmar har möjlighet att hos oss förhandsbeställa biljetter som gäller för ALLA DAGAR och tider. Dessa biljetter kostar i år 130:-/st och beställs i förväg via email: sven-olof.ask@tele2.se eller tfn 070-7426518 alt. 0511 16540 (kvällstid).

Beställda biljetter postas till resp. beställare och utnyttjade biljetter betalas i efterskott i vår mässmonter.

Höstens bokauktioner i Vara den 11 oktober och 15 november

Stort utbud blir det på bokauktionerna i höst. Vi startar höstens auktioner den 11 oktober. Då säljs Samuel Pufendorfs franska upplaga om Karl X Gustafs bedrifter. Boken har titeln *Histoire du regne de Charles Gustave roy de Suede...* Tryckt i Nuremberg år 1697. Med mängder av kopparstick. Volymen har tillhört Herman Göring, vars exlibris finns i boken.

Höstens sista auktion hålls den 15 november. Båda auktionerna hålls i Vara församlingshem.

